

## Studiedag

‘Missionair Kerk worden – naar levende catechetische gemeenschappen’

Leuven, 10 november 2008

### **De initiatie van volwassenen als model voor de catechese**

Reimund Bieringer, K.U.Leuven

Toen ik in 1979 naar Leuven kwam om in de Engelse sectie van de Faculteit Godgeleerdheid te studeren, volgde ik een vak met de titel “Pastoral Catechetics” dat gegeven werd door prof. Christiane Brusselmans. Ondanks het feit dat zij wegens ziekte slechts vier lessen van deze cursus kon geven, was dit de meest belangrijke cursus die ik ooit heb gevolgd. Prof. Brusselmans vertelde ons heel enthousiast over de eerste ervaringen met nieuwe “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen”. Zij had een aantal initiatieven genomen die ertoe leidden dat deze ritus in Noord-Amerika redelijk snel ingeworteld werd in de parochies. Ik begreep onmiddellijk dat deze ritus niet alleen een structuur bood om volwassenen die om de doop vragen te initiëren, maar ook een kader ter beschikking stelde voor de vernieuwing van het gehele kerkelijk leven. De structuur die deze ritus bood, de uitdagingen die de ritus bevatte, leek mij uitstekend geschikt om een aantal problemen op te lossen die het kerkelijk leven bemoeilijkten. Ik begon de opgegeven literatuur te verslinden en geraakte geboeid door de perspectieven die door de nieuwe ritus werden geopend. Voor het examen schreef ik een paper die voor mij een referentiepunt werd voor de eerstvolgende jaren. Het was ook het enige examen waar ik ooit 20/20 voor kreeg. “Prix de conscience”, schreef Christiane toen als laatste regel van haar evaluatie onder de paper. Sindsdien heb ik inderdaad een zekere verplichting gevoeld met betrekking tot het bekendmaken van de leer van de kerk in verband met de initiatie van volwassenen. Voor mij is vandaag het hoogtepunt van dit proces, en ik ben van harte dankbaar voor de gelegenheid om hier tot u te mogen spreken over volwasseneninitiatie. Mijn oprechte dank gaat naar Mgr. Patrick Hoogmartens en de andere bisschoppen voor het in mij gestelde vertrouwen.

#### 1. Evangelisatie, initiatie en maturiteit als kenmerken van een missionaire Kerk

In 1977 had Christiane Brusselmans in de intussen opnieuw bewoonde Cisterciënzerabdij Senanque in het zuiden van Frankrijk mensen uit Afrika, Europa en Amerika bijeengebracht, die de nieuwe Orde van dienst bestudeerden. Voor Noord-Amerika was dit symposium het beginpunt van de implementatie van de ritus. In de inleiding van de bundel van de papers van het symposium zegt Christiane:

“De Kerk is missionair en moet het altijd meer worden. Twee dingen hebben me hiervan overtuigd: ten eerst het nadenken over het leven van mensen, jong en oud, die ikzelf ontmoet, en ten tweede mijn eigen ervaring van christelijke gemeenschap met groepen die overal ter wereld opgang maken vandaag. Het is gedeeltelijk te wijten aan het feit dat

de kerk haar missionair karakter vergeten is, dat er vandaag op vele plaatsen een diepgaande de-christianisering aan de gang is.

De zending die Christus aan zijn Kerk heeft gegeven, vereist onze inzet op drie met elkaar verbonden gebieden:

1. Evangelisatie: Elke christelijke gemeenschap moet het evangelie verkondigen aan hen die het goede nieuws van Jezus Christus nog niet hebben gehoord.
2. Initiatie: Elke christelijke gemeenschap moet hen die in de navolging van Christus verlangen te treden, initiëren in de christelijke mysteries. Deze initiatie moet verlopen volgens de opeenvolgende stappen van de catechumenale weg met als hoogtepunt de viering van de initiatiesacramenten.
3. Maturiteit: Elke christelijke gemeenschap moet haar leden brengen tot volgroeid leven in Christus. Want wij hebben het bekeringsproces nooit voltooid, en nooit zijn het Woord van God of de sacramenten iets dat we achter ons hebben. Christenen zijn ook nooit uitgepraat als het erover gaat anderen te vertellen over Christus.”<sup>1</sup>

Evangelisatie, initiatie en maturiteit zijn de kernbegrippen van de zending die Christus aan de Kerk heeft gegeven, ze zijn de kernbegrippen van missionair Kerk worden. Daarom zullen ze ook de rode draad van deze studiedag vormen.

In 1972 heeft Paus Paulus VI de *Ordo initiationis christianae adultorum* gepromulgeerd. Hiermee heeft de Katholieke Kerk 1500 jaar na de teloorgang van de catechumenale structuren een op het vroegchristelijk catechumenaat geïnspireerde volwasseneninitiatie heringevoerd. De eerste Engelse vertaling verscheen in 1974, een definitieve versie is sinds 1988 in kracht. In het Nederlands bestaat tot op vandaag alleen een voorlopige vertaling.<sup>2</sup>

In de meeste parochies in West-Europa werd sinds mensenheugenis geen volwassene meer gedoopt. Het woord catechumeen is voor de meeste mensen onbekend, de liturgische fijnproevers kennen het woord uit de voorbeden van Goede Vrijdag en een aantal andere liturgische contexten. Maar het woord is niets meer dan een overblijfsel van een ver verleden. De gewone vorm van het christen worden is in deze parochies het kinderdoopsel zonder enige pre-baptismale voorbereiding van de dopeling (en geleidelijk aan met een zekere voorbereiding van de ouders). De initiatie van als baby gedoopte mensen is veeleer post-baptismaal. Ze gebeurde in het verleden bijna geruisloos, geleidelijk, extensief, grotendeels onintentioneel, ongestructureerd, onsystematisch. Binnen een gesloten christelijke maatschappij steunde de initiatie op een proces van culturele osmose over een termijn van vele jaren. Dit proces verliep parallel met en bijna identiek aan de algemeen menselijke socialisatie en de initiatie in de eigen groep en natie. In dit post-baptismale initiatieproces vormden de eerste communie en het vormsel een soort inhaalactie waarmee men het tekort van de ontbrekende pre-baptismale catecheses probeerde goed te maken. Men mag deze manier van doen vergelijken met het aanleren

---

<sup>1</sup> William J. Reedy (ed.), *Becoming a Catholic Christian: A Symposium on Christian Initiation Organized and directed by Christiane Brusselmans*, New York - Chicago - Los Angeles: Sadlier, 1979, p. 10.

<sup>2</sup> ‘Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen’, Brussel: Interdiocesane Commissie voor Liturgische Zielzorg, 2001.

van de moedertaal, dat over vele jaren meer of min automatisch gebeurt en dat op school door specifieke vakken wordt vervolledigd. Indien deze vorm van geloofsinitiatie in de schoot van een gelovige cultuur en gemeenschap werkt, is ze een bijzonder krachtige en waardevolle vorm van initiatie. Ik neem aan dat velen van ons hier vandaag door middel van dergelijke processen tot geloof zijn gekomen. Maar deze weg heeft ook enorme gevaren en nadelen. Voor sommige mensen leidt deze initiatieweg vanzelfsprekend tot een oppervlakkige vorm van christen zijn waarbij men nooit wordt uitgedaagd een echte keuze te maken en echt uit te komen voor de eigen overtuiging. Toen de ondersteunende structuren van de christelijke cultuur en samenleving wegzakten, leidde deze initiatieweg tot onverschilligheid en agnosticisme.

Door de eeuwen heen zijn er echter ook altijd mensen geweest die, ook al waren ze als baby gedoopt, als volwassenen een bekeringservaring hebben meegemaakt die hen voor een keuze plaatste. Teresia van Avila, Franciscus van Assisi en Moeder Teresa zijn slechts enkele voorbeelden. Heel uitzonderlijk zijn er ook mensen die ten gevolge van diepe religieuze ervaringen overgaan van een christelijke geloofsgemeenschap naar een andere (denk maar aan John Henry Newman) of van een godsdienst naar een andere (b.v. Edith Stein). In het verleden waren dergelijke gevallen grote uitzonderingen, maar tegelijk hadden deze mensen een enorme impact op het leven van de Kerk.

Onder de nieuwe maatschappelijke en religieuze omstandigheden die zich in het midden van de twintigste eeuw reeds aankondigden, kwam de initiatie door culturele osmose meer en meer in het gedrang. Daarom zocht men nieuwe structuren die het mogelijk moesten maken dat mensen die niet meer in gesloten christelijke gemeenschappen leefden en die geen of weinig culturele aansluiting hadden, een eigen initiatieweg zouden kunnen gaan naar het christelijke geloof. Dergelijke initiatieprocessen zouden dan intensief, intentioneel, gestructureerd en systematisch verlopen. Men kan dit vergelijken met het leren van een “vreemde” taal als volwassene. Met de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” stelt de Kerk nu precies een dergelijke structuur ter beschikking. Ik stel even kort deze structuur voor.

In de inleiding (§4) van de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” staat een beknopte omschrijving van volwasseneninitiatie:

De initiatie van de geloofsleerlingen gebeurt door een groeiproces dat plaatsvindt te midden van de gelovige gemeenschap. Samen met de geloofsleerlingen overwegen de gelovigen de grote betekenis van het paasmysterie en hernieuwen zij hun eigen bekering. Door hun voorbeeld brengen ze de geloofsleerlingen ertoe om zich met meer edelmoedigheid door de heilige Geest te laten leiden.

De volwasseneninitiatie wordt hier beschreven als een groeiproces ingebed in het leven van de gelovige gemeenschap. Aan het begin van het christelijke leven staat de bekering en de deelname aan het paasmysterie. De vorming van de geloofsleerlingen gebeurt niet in de eerste plaats door dogma's en geboden, maar door het voorbeeld van de gelovigen. Voor de gelovigen zelf betekent dit een hernieuwing van hun eigen bekering en een verdieping van hun begrip van het paasmysterie. Hier maakt de kerk een einde aan de

praktijk van het privéonderricht door de pastoor - maar ook door een catechist of een echtpaar! - als voorbereiding voor het doopsel. Niet de priester noch zijn medewerkers, maar de gehele gelovige gemeenschap wordt beschreven als het subject van het initiatieproces.

Het initiatieproces wordt gestructureerd in opeenvolgende fasen of perioden van onderscheiding en rijping alsook stappen of trappen die de groei van de geloofsleerlingen markeren. Er zijn drie trappen, die gepaard gaan met liturgische vieringen. De eerste periode heet pre-catechumenaat. Deze periode wordt gekenmerkt door de verkondiging van het evangelie. Dit gebeurt meestal in een samenspel van het getuigenis van een christelijk leven, en de duiding van het leven in het woord van de getuigen. Het is een periode waarin gastvrijheid centraal staat. Het persoonlijke gesprek staat centraal. In deze fase gebeurt ook het eerste, ongestructureerde onderricht dat zich meestal oriënteert op de vragen van de geïnteresseerden. De sleutelpersonen zijn hier geëngageerde christenen die in de context van hun familie en werk met mensen op weg kunnen gaan door de manier waarop zij leven. Als mensen langs deze weg tot een initiële bekering tot geloof komen, als zij dan het christen zijn graag in de praktijk zouden willen uitproberen en het leerling zijn systematisch zouden willen leren kennen, dan is de tijd gekomen voor de eerste trap, met name de opneming in het catechumenaat en daardoor in de Kerk. Dit betekent dat de kandidaten door de Kerk worden aangenomen als geloofsleerlingen. Als catechumeen behoort men in zeer belangrijke opzichten al tot de kerk. In deze publieke liturgische viering in de context van het leven van een lokale gemeenschap worden de zintuigen van de kandidaten gezegend en ontvangen zij een boek met de vier evangeliën dat hen tijdens hun voorbereiding zou moeten begeleiden.

De tweede periode wordt catechumenaat genoemd. Deze is de meest uitgebreide fase. Ze duurt tussen één en drie jaar en bevat de gestructureerde catechetische vorming in het christelijk leven. Deze vorming neemt als haar uitgangspunt de schriftlezingen van elke zondag, die de catechumenen tijdens zondagviering met alle gelovigen beluisteren. Nadat zij de viering na de verkondiging van het evangelie verlaten hebben, bespreken zij de lezingen verder met hun catechisten. De tweede trap is de uitverkiezing tot de initiatiesacramenten en de inschrijving van de namen. Deze trap markeert het begin van de periode van de meer intensieve voorbereiding op de sacramenten. Deze trap stemt overeen met het begin van de veertigdagentijd en wordt gevierd op de eerste zondag van de veertigdagentijd.

De derde periode valt samen met de 40 dagen van de vastentijd. Ze draagt de naam van innerlijke zuivering en verlichting. In deze fase gebeurt de intensere geestelijke voorbereiding op de sacramenten. De derde trap is de viering van de initiatiesacramenten doopsel, vormsel en Eucharistie in de Paaswake. Door de initiatiesacramenten wordt men volledig lid van de kerk. Maar hier stopt het proces van de initiatie niet. Tijdens de 50 dagen tussen Pasen en Pinksteren gebeurt de mystagogie. Deze fase bevat de gelovige reflectie op de nieuwe ervaring van de sacramenten en de gemeenschap<sup>3</sup>. Hier gebeurt het vervolledigen van de catechese die vooraf aan het doopsel bewust alleen in beperkte mate

---

<sup>3</sup> Zie tabel, p. 13.

informatie verstrekte over het ontvangen van de sacramenten. In deze periode kiezen de nieuwe gelovigen ook hun eigen roeping en dienst in de kerkgemeenschap.

In de meeste landen van West-Europa zijn er weinig volwassenen die interesse betonen toe te treden tot de Kerk of die vragen om gedoopt te worden. Op 13 februari 2008 titelde De Standaard: “Zowat 164 volwassenen bereiden zich voor op doopsel of vormsel”<sup>4</sup>. Daarom bleef de bekendheid van de nieuwe “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” ook in dit land eerder op een laag pitje. De reden waarom we vandaag de aandacht speciaal richten op volwasseneninitiatie is niet in de eerste plaats dat er een geleidelijk toenemend aantal doopkandidaten is in Vlaanderen. We doen dit wel omwille van de overtuiging dat het volwassenencatechumenaat het leven van de kerk ruimer kan inspireren. In het *Algemeen directorium voor de catechese* van de Congregatie voor de clerus staat: “Het model van alle catechese is het catechumenaat ter voorbereiding op het doopsel”<sup>5</sup>. In wat volgt zal ik uiteenzetten in welke zin de volwasseneninitiatie model kan zijn voor alle catechese. Mijn woorden zijn bewust bedoeld als een visietekst, een beschrijving van een droom. Ik ben de eerste om toe te geven dat ik ook in mijn eigen pastorale praktijk vaak nog veraf sta van deze droom. De visie is bedoeld om nieuwe perspectieven te openen, nieuwe mogelijkheden te verkennen en ons aan te sporen om mee te werken aan de realisatie van deze droom. Soms bevestigt deze visie ontwikkelingen en initiatieven van de voorbije jaren, soms suggereert de visie een fundamenteel andere manier van denken. Een visie nodigt uit, een visie kan enthousiasmeren, maar een visie dringt zich niet op. Ze laat mensen vrij. We zullen dus vooral samen trachten te ontdekken wat het model van de volwasseneninitiatie voor onze visie op “Missionair Kerk worden” en catechese aan verrijking en verdieping te bieden heeft.

## 2. Droom en werkelijkheid: Nieuwe perspectieven op ons missionair en catechetisch handelen

Aan de grondslag van de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” ligt een eigen theologie, spiritualiteit, mens- en kerkvisie die grotendeels haar oorsprong heeft in de vroegchristelijke tijd toen de christelijke gemeenschappen in een minderheidspositie verkeerden en niet konden rekenen op de

<sup>4</sup> We citeren het volledige artikel: “BRUSSEL - (Belga) Minstens 164 mannen en vrouwen in België bereiden zich voor op hun doopsel of vormsel. Dat blijkt uit een rondvraag van het christelijk opinieweekblad Tertio, dat woensdag uitpakt met het dossier ‘De nieuwe katholieken komen eraan: van cultuurchristendom naar keuzechristendom’”.

<sup>5</sup> Bisschoppensynode, *Boodschap aan het volk van God Cum iam ad exitum over de catechese in onze tijd (28 oktober 1977)*, Vaticaanstad: Typis Polyglottis Vaticanis, 1977, 8. Zie ook Congregatie voor de Clerus, *Algemeen directorium voor de catechese*, vertaald door F. van Voorst (Kerkelijke documentatie), Utrecht: Pers en Communicatie van het Secretariaat RKK, 1998, nr. 59, p. 319 citeert deze zin en zegt verder: “Deze catechumenale vorming moet inspiratiebron zijn voor de doelstellingen en de dynamiek van de andere vormen van catechese”. Zie ook Aidan Kavanagh, *Christian Initiation of Adults: The Rites*, in The Murphy Center for Liturgical Research (ed.), *Made, Not Born: New Perspectives on Christian Initiation and the Catechumenate*, Notre Dame IN - London: University of Notre Dame Press, 1976, pp. 118-137, p. 118 en James B. Dunning, *New Wine: New Wineskins: Exploring the RCIA*, New York - Chicago - Los Angeles: Sadlier, 1981, p. 101.

initiërende effecten van een gesloten christelijke samenleving en cultuur. Door de herinvoering van het catechumenaat zegt de Kerk dan ook in haar structuren dat ze ervan overtuigd is dat de situatie van de Kerk wat de initiatie betreft in vele landen vandaag meer gelijkt op die van de vroege Kerk dan op die van de Middeleeuwen. Maar tegelijk maakt de ritus ook heel duidelijk dat het er niet om kan gaan het verleden slaafs te kopiëren of terug te brengen. Veeleer moet de structuur vandaag in de veranderde omstandigheden en contexten met nieuw leven worden gevuld. Van alle “Orde van dienst” is deze voor de volwasseneninitiatie daarom ook diegene met het meest ruimte voor en zelfs rechtstreekse uitnodiging tot aanpassing aan de specifieke omstandigheden van een bisdom of land. Ik zal u in wat volgt uitnodigen met mij naar de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” te kijken als een model voor het missionair en catechetisch handelen van de Kerk.

De “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” is geënt op het **paasmysterie**. Men heeft ervoor gekozen aan de dood en de verrijzenis van Christus de centrale plaats te geven in het initiatieproces doordat men de viering van de initiatiesacramenten in de paaswake plaatste. Hierdoor wordt het paasmysterie als middelpunt van het christelijk leven en de theologie benadrukt. Het paasmysterie is het hoogtepunt, maar niet het eindpunt. Het Pinkstermysterie, de zending van de Geest brengt het paasmysterie naar het leven van de mensen vandaag en laat het daar vrucht dragen. Wat opvalt is dat er in dit model van volwasseneninitiatie structureel weinig of geen plaats is voor Advent en Kerstmis. In het cultuurchristendom heeft men echter een duidelijke voorkeur voor Kerstmis en minder aandacht voor het paasmysterie. In vele lokale kerken en parochies heeft men naar aanleiding van het Tweede Vaticaans Concilie grote inspanningen gedaan om aan het paasmysterie de centrale plaats terug te geven, ook onafhankelijk van de herinvoering van de volwasseneninitiatie. Ik ken een aantal parochies waar men hierin geslaagd is en waar evenveel mensen deelnemen aan de paaswake als aan de nachtmis van Kerstmis. Door de concrete praktijk van de volwasseneninitiatie wordt grijpbaar en tastbaar wat christenen met het paasmysterie bedoelen. In het getuigenis van de volwassenen die zich bekeren, die een proces van meerdere maanden ondergaan om deze bekering te verankeren in het leven van Christus en de Kerk, en die in het doopsel ondergedompeld worden en terug uit het water oprijzen, wordt voor iedereen zichtbaar wat met de deelname aan de dood en de verrijzenis van Christus wordt bedoeld. In zijn brief aan de Romeinen zegt de apostel Paulus: “Door de doop in zijn dood zijn wij met Hem begraven, opdat ook wij, zoals Christus door de macht van zijn Vader uit de doden is opgewekt, een nieuw leven zouden gaan leiden” (6,4). Wat Paulus hier zegt, is alles behalve wereldvreemde theorie, maar kan in het volwassenencatechumenaat door de mensen “aan den lijve” worden ondervonden. Ook al heeft de volwasseneninitiatie structureel weinig aandacht voor Kerstmis, dan nog is in de hele aanpak van het proces de incarnatorische en van daar de sacramentele dimensie geenszins afwezig.

Ten tweede neemt de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” het **Woord van God** als uitgangs- en referentiepunt. Het enige “handboek” voor het hele proces van de volwasseneninitiatie is de bijbel zelf. Via de zondaglezingen maken de catechumenen een heel jaar lang elke week kennis met perikopen uit de Schrift.

De tijd van het catechumenaat begint bij voorkeur op de eerste Adventszondag, beslaat een volledig liturgisch jaar en gaat nog verder tot de eerste vastenzondag. Elke zondag sluiten de catechumenen aan bij de woorddienst van de zondagliturgie van hun parochie. Hier wordt hen het evangelie verkondigd. Ze worden dan na het evangelie uitgenodigd met hun catechisten de kerk te verlaten om op een andere geschikte plaats samen over de beluisterde teksten te reflecteren. De catechumenen nemen niet deel aan de Eucharistie zelf. De specifieke gebruikte leesmethode in de catechumenale catechese is autobiografisch. De catechumenen worden gevraagd de Schrifttekst op hun leven te leggen en over hun levensweg te reflecteren in het licht van het evangelie. In de catechese staat niet het boek centraal, maar de ontmoeting met Jezus Christus zelf, die natuurlijk niet alleen via de Schrift verloopt, maar ook via de sacramenten en de gelovige gemeenschap, het lichaam van Christus.

Ten derde is het hele proces van de volwasseneninitiatie te begrijpen als het begeleiden van een **bekeringproces**. De “Orde van dienst” van de volwasseneninitiatie veronderstelt dat bij elke als volwassene gedoopte christen aan het begin van het leven als christen een bekeringservaring staat. Bekering wordt gezien als een multidimensionele ervaring die meestal niet in een momentane omwenteling gebeurt, zoals beschreven bij Zacheüs, Paulus, Augustinus of Edith Stein, maar zich over een langere periode kan uitstrekken. Bekering heeft te maken met het verstand van een mens, maar even goed met het hart en de wil. Het bevat een verschuiving van het zien van God als “iets” of een vage kracht, naar het geloof in een persoonlijke God, van het begrijpen van Jezus als een “goed mens” naar het geloof in Jezus als zoon van God, van het verstaan van de Heilige Geest als “de goede geest” naar het geloof in de Heilige Geest als het vuur van de goddelijke liefde. Bekering betekent ook een verschuiving van het zien van de Kerk als “zij in Rome” naar de visie van de Kerkgemeenschap van alle gedoopten, als lichaam van Christus, als “wij”. Bekering sluit ook in dat men ethiek niet langer begrijpt als het naleven van een reeks regels en voorschriften, maar als navolging van Christus, als Christius laten binnentreden in ons levensverhaal, geleid en gesterkt door Gods genade. Zo begrepen is bekering een levenslang proces dat altijd opnieuw moet gebeuren. Maar tijdens de catechumenale weg is de doelstelling een bepaald niveau van maturiteit te bereiken. Aan het begin van de weg vermeldt de ritus in §15 als voorwaarden tot de opname in het catechumenaat:

Deze eerste stap vereist dat bij de kandidaten de eerste grondslagen zijn gelegd van het geestelijk leven en van de christelijke leer. Dit veronderstelt een eerste geloof dat tot ontwikkeling komt in de periode van het pre-catechumenaat, het begin van bekering, evenals de wil om van levenswijze te veranderen en de omgang met God in Christus aan te gaan; het vraagt daarom ook een ontluikend gevoel voor boetvaardigheid en een beginnende gebedspraktijk waarin God wordt aanroepen. Verder veronderstelt dit een eerste ervaring van de gemeenschapsgeest onder de christenen, dankzij de contacten met de priester en enkele leden van de gemeenschap.

In §23 staat als voorwaarde voor de deelname aan de viering van de “uitverkiezing” die het einde van het catechumenaat markeert “een ommekeer van geest en levenswijze ...,

naast voldoende kennis van de christelijke leer, geloofszin en oog voor de naastenliefde”. De “maturiteit” van de catechumenen om naar de volgende stap te gaan moet in een beraadslaging worden overwogen. De viering van het doopsel van volwassenen in de paaswake waarbij zij driemaal volledig worden ondergedompeld in het water (volgens de liturgische teksten van de Katholieke Kerk de normale vorm van het doopsel) ritualiseert het bekeringsproces als een sterven en verrijzen met Christus, een sterven met betrekking tot de zonde en een leven voor Christus. In 2 Kor 5,14-15 verwoordt Paulus dit zo: “De liefde van Christus laat ons geen rust, sinds wij hebben ingezien dat één mens gestorven is voor allen en dat dus alle mensen gestorven zijn. En Hij is voor allen gestorven, opdat zij die leven niet meer voor zichzelf zouden leven, maar voor Hem die voor hen is gestorven en verrezen”. Hier wordt ook de theologische reden duidelijk waarom de plaats van het volwassenendoopsel de paaswake is<sup>6</sup>.

Het uiteindelijke doel is de transformatie van de mens in Christus door Gods genade en de kracht van de Geest. Catechetisch handelen is gericht op een transformatie van het gehele leven van een mens volgens het evangelie. Deze bestaat erin leerling te worden van Christus. Het model van de volwasseneninitiatie dat gestructureerd is rond het bekeringsproces kan worden begrepen als een uitnodiging om ook in het kerkelijke leven in het algemeen aan de bekering een centrale plaats te geven. Hier ligt de centrale betekenis van het gebed om vergeving aan het begin van elke eucharistieviering, en de belangrijke rol van het sacrament van de verzoening: de ritualisering van de bekering voor de geïnitieerde christenen.

De herinvoering van de volwasseneninitiatie doet ons terugdenken aan de vroege Kerk toen de meerderheid van de dopelingen volwassenen waren en het kinderdoopsel als uitzondering werd toegestaan. In de kerkgeschiedenis was het kinderdoopsel in de theorie en in de praktijk nooit volledig onomstreden<sup>7</sup>. In 1969 werd in de Katholieke Kerk op vraag van het Concilie voor het eerst in de geschiedenis een kinderdoopritus gepromulgeerd. Voordien werden dus bijna 2000 jaar lang de kinderen volgens de ritus van de volwassenendoop gedoopt omdat dit de enige ritus was die de kerk kende. Met de herinvoering van de volwasseneninitiatie zegt de Katholieke Kerk dat het doopsel van volwassenen eigenlijk de norm en het model van al het catechetisch en sacramenteel handelen van de Kerk is en zou moeten zijn. Op dit punt verschilt de visie die in de officiële teksten van de Katholieke Kerk rechtstreeks of onrechtstreeks wordt uitgedrukt, opvallend van de praktijk in de meeste West-Europese landen. Hier staan we voor een enorme uitdaging. In de Katechismus van de Katholieke Kerk wordt duidelijk dat men de volwasseneninitiatie daadwerkelijk als norm en model voor het kinderdoopsel neemt:

---

<sup>6</sup> Ook bij het kinderdoopsel staat vanuit theologisch standpunt de band met het paasmysterie, het sterven en verrijzen met Christus centraal. Daarom vraagt de “Orde van dienst voor de kinderdoop” expliciet zo mogelijk op zondag te dopen. Maar de band van het kinderdoopsel met de paaswake is minder nauw. Vraag is of dit samenhangt met de eis om kinderen zo snel mogelijk (*quam primum*) te dopen, of met het feit dat er bij een baby nog geen bekering is die ritueel zou kunnen worden gevierd.

<sup>7</sup> Zie Hans Hubert, *Der Streit um die Kindertaufe. Eine Darstellung der von Karl Barth 1943 ausgelösten Diskussion um die Kindertaufe and ihre Bedeutung für die heutige Tauffrage*, Bern: Herbert Lang, 1972 en François Reckinger, *Kinder taufen - mit Bedacht. Eine Darstellung der Diskussion um die Kindertaufe im katholischen Raum seit 1945 mit kritischer Stellungnahme und pastoralen Ausblicken*, Kall: Salvator, 1979.

Waar het doopsel van kinderen de gebruikelijke vorm van de viering van dit sacrament is geworden, vindt hij in één enkele, doorlopende handeling plaats die op zeer verkorte wijze de aan de christelijke initiatie voorafgaande etappes in zich opneemt. De aard van het doopsel van kinderen zelf vereist een katechumenaat na het doopsel. Het gaat niet enkel om de noodzaak van een onderrichting na het doopsel, maar om de noodzakelijke ontplooiing van de doopgenade in de groei van de persoon. Hier heeft de katechese haar geëigende plaats (§1231).

Hier wordt duidelijk dat in het denken van de kerkelijke teksten het doopsel niet kan zonder katechumenaat. Voor volwassenen (vanaf zeven jaar) gebeurt dit vóór het doopsel, voor kinderen (jonger dan zeven jaar) na het doopsel. Als we dit goed doordenken, zegt de Kerk eigenlijk dat volwassenencatechese de **norm en het model** voor kindercatechese zou moeten zijn, niet omgekeerd. Kinderen worden gedoopt als volwassenen in wording. Hier is een enorme discrepantie met onze dagdagelijkse ervaring in de Kerk. Vanuit het perspectief van de volwasseneninitiatie wordt duidelijk hoe radicaal de Kerk kinderen als volwassenen in wording beschouwt door hen toe te laten tot het doopsel. Het zou misschien consequenter zijn kinderen dan ook volgens een aangepaste en verkorte volwassenenritus te dopen<sup>8</sup>. Ik denk dat het dan ook consequenter zou zijn voor de volledige initiatie te kiezen en hen zoals in de Orthodoxe Kerken en in de Byzantijnse Kerken die in volledige unie met de Paus van Rome zijn, onmiddellijk na het doopsel ook te vormen en toe te laten tot de eucharistie. De “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” bevestigt dat theologisch gezien alleen mensen mogen worden toegelaten tot het doopsel als ze door een bekeringservaring tot een volwassen geloof in de drieëne God zijn gekomen. Kinderen worden gedoopt vanuit de overtuiging dat ze de best mogelijke kansen krijgen tot een dergelijk geloof te komen als ze van kindsbeen af mede betrokken worden bij het leven van de Kerk. Maar dit betekent dan ook dat de parochies waar kinderen gedoopt worden, de garantie geven dat de gedoopte kinderen maximale kansen krijgen in het leven van de gemeenschap. Dit doet vragen stellen bij de *de facto* postbaptismale “excommunicatie” van kleine kinderen uit de zondagliturgie, omwille van de vrees (vaak aan de kant van de ouders) dat ze te veel lawaai zouden maken. Wie kinderen doopt, verplicht zich ertoe wat anderen als lawaai zien als “de stem van de toekomst” te interpreteren en wegen te zoeken die het mogelijk maken zowel de nood aan stilte en ingetogenheid te respecteren alsook de nood van kleine kinderen en jonge gezinnen om regelmatig aan de zondagviering van de parochiegemeenschap te mogen deelnemen. Als men het ongemak

---

<sup>8</sup> Het zou wenselijk en in sommige gevallen zelfs heel voordelig kunnen zijn ook voor kleine kinderen en hun ouders de initiatie als proces van stappen en fasen te laten verlopen. Dit zou kunnen leiden tot een grotere betrokkenheid van ouders en peetouders en zou beter kunnen overbrengen dat het doopsel voor een baby het begin van een initiatieproces is. Voor ouders die de stap naar het doopsel ineens als zeer groot ervaren of die er niet voor klaar zijn, kan de stapsgewijze toenadering tot het doopsel een beter alternatief zijn dan het uitstellen van het doopsel. In een voor kinderen aangepaste volwassenendooptitus zou de in de huidige kinderdooptitus overdreven beklemtoning van de rol van de ouders kunnen worden weggewerkt en een grotere rol kunnen worden toebedeeld aan de kerkgemeenschap en aan de dopeling zelf. De cruciale vragen naar het geloof zouden niet alleen aan de ouders maar ook aan de dopeling moeten worden gesteld. Ondanks het feit dat een baby op deze vraag niet met woorden kan antwoorden, lijkt dit belangrijk; want ouders stellen voortdurend vragen aan hun kleine kinderen die deze nog niet kunnen beantwoorden. Maar door de vraag te blijven stellen, leert een kind geleidelijk de vraag en het antwoord begrijpen.

niet wenst te aanvaarden dat kleine kinderen onvermijdelijk met zich meebrengen, heeft het weinig zin hen te dopen. Anders neemt men met de linkerhand weg, wat men met de rechterhand heeft gegeven.

Het model van de volwasseneninitiatie legt de nadruk op de **gemeenschap** van gelovigen die uitgenodigd worden actief **deel te nemen** (*actuosa participatio*) aan het leven van de Kerk, maar zelf moeten kiezen hoe intens ze wensen deel te nemen. Door het doopsel, het vormsel en de communie worden mensen opgenomen in de gemeenschap van christenen, in het lichaam van Christus. Door het doopsel verandert er iets kwalitatief in de relatie van de gedoopten onder elkaar. Het initiatieproces dat de initiatiesacramenten voorafgaat en het mystagogisch proces dat er op volgt, heeft onder andere ook tot doel mensen in staat te stellen de intensiteit van participatie in het leven van de gelovige gemeenschap te kiezen die past bij hun karakter, hun levenskeuzes en hun vooropleiding. Het kan er hier niet om gaan aan iedereen dezelfde verwachtingen en standaards van participatie op te leggen, maar veeleer kansen te bieden die mensen in staat stellen de aan hun vaardigheden en verlangens aangepaste vormen en intensiteiten van deelname zelf te kiezen. Christelijke gemeenschappen zullen altijd gemeenschappen met concentrische cirkels zijn, met een grote vrijheid van keuze. In de kerken zullen er altijd stoelen in de eerste rij en in de laatste rij en veel ertussen staan, en de mensen zullen zelf moeten kiezen waar ze gaan zitten. Wat volwasseneninitiatie en volwassenencatechese kan doen is mensen die het wensen, in staat stellen de aan hun roeping aangepaste participatie te realiseren.

In de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” heeft de Kerk ervoor gekozen de **gemeenschap van gelovigen als het subject** van het catechetisch handelen te beschouwen. Catechese is primair **gemeenschappelijk** handelen, kerkelijk handelen. De catechesegroep als deel van de kerkgemeenschap is de voornaamste plaats van het gebeuren. De vieringen van het initiatieproces zijn principieel publieke vieringen van de geloofsgemeenschap, wat niet wegneemt dat er soms belangrijke redenen kunnen zijn die een viering in kleine groep noodzakelijk maken. Tenslotte komt dit ook tot uiting in het feit dat de **kerkgemeenschap** betrokken is bij het initiatieproces door een **veelheid en diversiteit van ambten en diensten**. In het catechetisch handelen moeten de verschillende charismata een kans krijgen die God aan mensen toebedeelt. De individuele catecheten zijn in zekere zin vertegenwoordigers van de gemeenschap. De mensen die het initiatieproces doorlopen zijn zelf niet alleen object, maar ook **subject** van catechetisch handelen. Zij onderrichten de gemeenschap van geïnitieerden op een manier die niemand anders ter beschikking kan stellen, want zij zijn het meest sprekende en overtuigende beeld van de verrijzenis. Een van hun meest belangrijke bijdragen is dat ze aan de gemeenschap een spiegel voorhouden.

Vanuit dit perspectief lijkt het belangrijk de sacramentencatechese in onze parochies opnieuw te bekijken. Soms zou een grotere betrokkenheid van de gemeenschap mogelijk zijn. Ook het kinderdoopsel is niet alleen een familiefeest, maar ook een feest van de hele gelovige gemeenschap. In de regel zouden het kinderdoopsel in de zondagviering moeten worden toegediend. Indien zou blijken dat de kerkgangers niet genoeg tijd hebben op zondag om deel te nemen aan een in de eucharistieviering geïntegreerde doopviering, zou

men andere wegen moeten zoeken die het ecclesiale karakter van het doopsel verduidelijken. Hier is het mogelijk bij aparte doopvieringen telkens andere groepen van de parochie uit te nodigen. Bovendien zou minstens eenmaal in het liturgisch jaar tijd moeten worden vrij gemaakt voor een in de eucharistieviering geïntegreerde doopviering op het moment van de liturgie op zondagmorgen. Peterschap en meterschap zouden als een ambt met een kerkelijke, gemeenschappelijke dimensie kunnen worden beschouwd, b.v. door een peter of meter door de ouders, en de andere door de geloofsgemeenschap te laten kiezen en door hen vanuit de geloofsgemeenschap een vorming voor hun ambt te geven.

Catechese is **initiatie**, een dynamisch proces van socialisatie in een levend lichaam, de kerkgemeenschap. Het bijbelse model is dat van leerlingenschap omslaand in vriendschap (Joh 15,15). Catechese is een initiatie in het christelijke leven met **al zijn dimensies**. Hierbij zou ik er ook op willen wijzen dat er een fout is geslopen in de titel van de voorlopige Nederlandse vertaling van de *Ordo initiationis adultorum*. In de titel “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” wordt slechts de liturgische dimensie benadrukt. De correcte vertaling zou moeten zijn “Orde van dienst voor de initiatie van volwassenen”. Op deze manier wordt het hele initiatieproces beklemtoond met al zijn dimensies. De parochie en het gezin is de meest geschikte plaats voor catechese. Dit gaat in tegen het gevaar van reductie tot het intellectuele en het rationele; want catechese is de plaats waar **geloof en leven tot integratie** worden gebracht. In het catechetisch proces leren de kandidaten alle dimensies van het leven van een parochie kennen, tot op zekere hoogte door deelname aan de lopende activiteiten. De **constitutieve dimensies** van catechese zijn verkondiging (*kerygma*), gebed en liturgie (*leitourgia*), gemeenschapsopbouw (*koinonia*) en dienst aan de wereld (*diakonia*). De catechese kan geen enkele van deze dimensies missen. In het catechetisch proces moeten deze vier kerntaken van de kerk een plaats krijgen. Catechese is essentieel **mystagogisch**, d.w.z. dat het meest belangrijke element van het catechetische onderricht niet aan de viering van de sacramenten voorafgaat, maar erop volgt. Sacramentencatechese mag niet gereduceerd worden tot “voorbereiding” van een sacramentele viering, maar is een initiatie in een christelijk leven. Daarom mag sacramentencatechese niet stoppen op het moment van de viering van de sacramenten. Het is daarom wenselijk na de viering van elk sacrament de mensen verder te volgen door mystagogische catechese, door hen in de geheimen in te leiden.

De “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” leert ons ook dat catechese een **organisch groeiproces** is vergelijkbaar met de groei van planten. Het proces bestaat uit fasen (tijdsperiodes) en stappen (scharniermomenten). Het is geen programma of gebeuren waarbij iedereen met dezelfde snelheid evolueert. Maar het respecteert zoveel mogelijk de individuele snelheid en geloofsgroei van de kandidaten. Catechetische processen vereisen dus **tijd** voor organische groei. Men kan het proces niet accelereren zonder gevaar te lopen problemen te creëren. Het is gebleken dat initiatieprocessen van minder dan één jaar vaak tot problemen leiden. Catechese moet de weg van de geleidelijkheid respecteren en tegelijk verwachtingen en eisen formuleren voor elke groeifase. De overgangen worden door “beraadslagingen” begeleid.

In de “Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen” wordt tenslotte duidelijk dat catechese een proces is dat de **vrijheid** van de deelnemers veronderstelt. De herinvoering van de volwasseneninitiatie veronderstelt dus het aanvaarden van de godsdienstvrijheid (vgl. *Dignitatis humanae*). Wie eraan deelneemt, doet dit omwille van een persoonlijke en vrije beslissing. Men kan dus vóór het ontvangen van de initiatiesacramenten op gelijk welk moment uitstappen of gevraagd worden eruit te stappen. Dit vereist wederzijds respect voor de gewetensvrijheid van de kandidaten en van de initiërende gemeenschappen. Catechese bestaat er dus in mensen te helpen tot een vrije, zelfstandige, persoonlijk verantwoorde beslissing te komen. Zowel de kandidaat als ook de gemeenschap moet vrij kunnen beslissen over het toetreden tot de gemeenschap (uitverkiezing en naamopgave).

## Besluit

Christen wordt men niet door geboorte, maar door vrije keuze. Ik bedoel hier het woord “vrij” niet in de vandaag dominante liberaal-individualistische zin, maar in de bijbelse betekenis van het woord. Het is een persoonlijke, in een traditie en gemeenschap ingebedde keuze die een antwoord is op een roeping. Deze persoonlijke vrijheid is op vele manieren verbonden. Deze vrije keuze moeten mensen in elke generatie opnieuw maken. Het feit dat er telkens mensen zijn die tot een persoonlijk geloof komen, is op zich beschouwd een wonder. Elke bekering is een geschenk van Gods genade. Het is de taak van de lokale kerkgemeenschappen de keuzeprocessen en de bekeringsprocessen te bevorderen en er geen obstakels voor op te stellen. Vandaag was het mijn bedoeling een visie te ontwikkelen over de toekomst van de Kerk: als een missionaire gemeenschap, die opnieuw geleerd heeft wat het betekent dat volwassen mensen tot geloof komen en kansen zoeken opdat hun geloof kan groeien. De uitnodigingen en voorstellen, soms misschien een beetje stout en soms reeds lang deel van de praktijk in uw omgeving, zijn ingegeven door een droom voor de toekomst van de catechese en de missionaire zending van de Kerk. Niet iedereen zal het met al het voorgestelde eens zijn. Niet alle voorstellen zijn onmiddellijk realiseerbaar. De voorstellen zijn veeleer bedoeld als uitnodiging tot discussie en gesprek, als een bescheiden bijdrage tot de discussie die we hier vandaag op verschillende niveau's voeren.

Christelijke initiatie van volwassenen  
Overzicht van de perioden en stappen<sup>9</sup>

<b>gebeurtenis in het leven van Jezus</b>	<b>liturgisch feest of liturgische tijd</b>	<b>gebeurtenis in het initiatieproces in perioden en stappen (trappen)</b>
Jezus nodigt zijn leerlingen uit hem te volgen	zomer en najaar	pre-catechumenaat het eerste contact met de christelijke boodschap
Jezus roept de twaalf	eerste Adventszondag	opneming in het catechumenaat (in de kerk)
de twaalf vergezellen Jezus tijdens zijn publiek optreden (een of drie jaar)	van de eerste Adventszondag tot een jaar later het begin van de veertigdagentijd	catechumenaat geloof, gebed, getuigenis, praktijk, liturgie
gedaanteverandering	eerste zondag van de veertigdagentijd	uitverkiezing tot het doopsel inschrijving van de namen
Jezus' optreden in Jeruzalem voor de passie	veertigdagentijd	periode van de innerlijke zuivering en verlichting
passie, dood en verrijzenis van Jezus	paaswake	viering van de initiatiesacramenten: doopsel, vormsel en eucharistie
verschijning van de verrezen Christus	Paastijd	mystagogie
zending van de Heilige Geest	Pinksteren of een ander moment	aanvaarden van een dienst in de kerkgemeenschap
gezonden om het evangelie te verkondigen	tijd door het jaar	leven als christen

<sup>9</sup> Zie 'Orde van dienst voor de viering van de initiatiesacramenten voor volwassenen', Brussel: Interdiocesane Commissie voor Liturgische Zielzorg, 2001.

## Bibliografie

- Michel Dujarier, *A History of the Catechumenate: The First Six Centuries*, trans. by Edward J. Haasl, New York - Chicago - Los Angeles: Sadlier, 1979.
- James B. Dunning, *New Wine: New Wineskins: Exploring the RCIA*, New York - Chicago - Los Angeles: Sadlier, 1981.
- William Harmless, *Augustine and the Catechumenate* (A Pueblo Book), Collegeville MN: Liturgical Press, 1995.
- Aidan Kavanagh, *Christian Initiation of Adults: The Rites*, in The Murphy Center for Liturgical Research (ed.), *Made, Not Born: New Perspectives on Christian Initiation and the Catechumenate*, Notre Dame IN - London: University of Notre Dame Press, 1976, pp. 118-137.
- Ralph A. Keifer, *Christian Initiation: The State of the Question*, in The Murphy Center for Liturgical Research (ed.), *Made, Not Born: New Perspectives on Christian Initiation and the Catechumenate*, Notre Dame IN - London: University of Notre Dame Press, 1976.
- Raymond B. Kemp, *A Journey in Faith: An Experience of the Catechumenate*, New York - Chicago - Los Angeles: Sadlier, 1979.
- Thomas H. Morris, *The RCIA: Transforming the Church: A Resource For Pastoral Implementation*, New York - Mahwah NJ: Paulist, 1989.
- The Murphy Center for Liturgical Research (ed.), *Made, Not Born: New Perspectives on Christian Initiation and the Catechumenate*, Notre Dame IN - London: University of Notre Dame Press, 1976.
- National Conference of Catholic Bishops, *Rite of Christian Initiation of Adults*, Totowa, NJ: Catholic Book Publishing Company, 1999.
- 'Orde van dienst voor de viering van de initiatie-sacramenten voor volwassenen', Brussel: Interdiocesane Commissie voor Liturgische Zielzorg, 2001.
- William J. Reedy (ed.), *Becoming a Catholic Christian: A Symposium on Christian Initiation Organized and directed by Christiane Brusselmans*, New York - Chicago - Los Angeles: Sadlier, 1979.
- Volwassenen vragen naar de doop. Handreiking voor de vormgeving van het catechumenaat*, trans. by Eugène Plouvier, Utrecht: Secretariaat RKK, 1998.